

"מעלת השירה"

חלק א: הבסיס

גמרא:

ערכין יא, א: מנין לעיקר שירה מן התורה וכו', ותנא מייתי לה מהכא, "ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, ממשמע שנאמר בכתף איני יודע שישאו, מה ת"ל "ישאו, אין ישאו אלא לשון שירה, וכן הוא אומר "שאו זמרה ותנו תוף"

שם: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב' (דברים כח, מז), - איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר: זה שירה"

הכוזרי:

מאמר שני, וז"ל: "התורה כוללת דרכים שונים בעבודת השם - יראה, אהבה, שמחה, ובידך להתקרב בכל אחת מדרכים אלו. אך עם זאת אין כניעתך בימי התענית מביאתך לקירבה רבה יותר לאלוקים משמתתך בשבתות והמועדים,

חלק ב: מדרשים / פרשנים

רש"י:

ערכין יא.

"אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב".

דברי ישראל:

פרשת מקץ

עה"פ "קחו מזמרת הארץ בכליכם", וזל"ק כדאיתא בשליה הקדוש, כי בין שמים לארץ הוא מלא מקטרגים שלא מניחים לעלות התפילה, ורז"ל תקנו פסוקי דזמרה לחדתך אותם, שתוכל התפילה לעלות. והם שני כיתות, והם "מתלת" ו"לילית", והם ממלאים חלל העולם. מחלת היא הכל מחולות ושמחה. וממנה נמשכים אותם הלצים וכו', ולילית היא להיפוך, לשון יללה, וממנה נמשכים בעלי מרה שחורה ויגון ואנחה ר"ל. מחלת הולכין עימה תע"ח כיתות [כמנין מחלית], וכולן מתוללות ומשוררות בחלילים, ולילית הולכין עימה ת"פ כיתות [כמנין ליליית], והיא הולכת ומיללת וכולן עונות אחריה. אלו מיללים כשמה לילית, ואלו מתוללים במחולות כשמה מחלת.

והתיקון להכניע הקליפות ההם הוא מצד עשות טוב רומז לפעולתם. דהיינו, להכניע לילית הוא בלב נשבר ובתפילה בדמעות וכו', ולהכניע את מחלתו הוא בשמחה של מצוה". עכ"ד השלה"ק.

דברות קודש:

"כבד את ד' מהונך" (משלי ג' ט'). חז"ל הוציאו את הכתוב מפרשטו ודרשו "אל תקרי מהונך אלא מגרונוך" (הו"ד ברש"י שם). היינו לשיר שירות ותשבחות לקל חי. והנה הפסוק בצורתו הוא "כבד את ד' מהונך", ואם חז"ל ראו לנכון לדרשו במשמעות אחרת, יכולים אנו להבין כמה גדלה מעלתה. מובא בספרים ששירות ותשבחות הם חלק ממצות עשה "ואהבת את ד' אלקיך" (ראשית חכמה שער האהבה פ"י). ובצירוף מה שדרשו חז"ל "אל תקרי מהונך אלא מגרונוך", נמצא שהשירות והתשבחות הן מצות עשה בין מן התורה ובין מדברי סופרים.

החתם סופר: היה אומר שהיה מוכן לוותר על חלק גדול מתורתו בשביל כח הנגינה. הוא הרגיש שזה חסר לו. כיון שזה חלק בלתי נפרד מעבודת ד' וכו'.

אמרי חיים:

פרשת במדבר

דרך החסידים תלמידי בעש"ט להתאסף ביום ש"ק לשיר ולזמר בדביקות אהבה ויראה. ישיבת ואסיפת חרדים יחד בשירות ותשבחות לקל חי סגולה נפלאה לבוא לאהבה ויראת ד'. (אמרי חיים פר' במדבר)

בעל עבודת הקדש

חלק התכלית פ"י והו"ד בדברי ישראל פר', מקץ שכתב וז"ל, בגין דנשמתא אתגזרת מלעילא ורגילה בנגונים ובשיר של מלאכי השרת והגלגלים, על כן בהיות דבוקה ביסודה, ומריבוי ההנאה והעריבות ראויה לשרות עליה רוח אלקים כפי הנהגתה ביסודה הראשון, עכ"ל.

ראשית חכמה:

שער האהבה, פרק י':

"...וכיון שכל העליונים הם מעוררים שירה מפני חשקם לידבק בו, בערך זה האדם גם כן צריך ל עורר שיר ושבח לשמח את קונו וכדי שידבק בקונו, כי השיר גורם הדביקות".

אהבת שלום:

פ' בהעלותך ד"ה ואחרי כן:

"הלויים שהיו במקדש עומדים בדוכן לשירם ולזמרם, ועי"ז היו מדובקין בו יתר מכל עדת בני ישראל, וזה שמם המוכיח עליהם שלכך נקראו לוויים, מלשון הכי' (במדבר יח, ב), 'וילוו עליך וישרתוך', שהוא לשון דביקות".

לקו"א תניא:

פרק נ': "ועבודת הלויים היתה להרים קול רינה ותודה בשירה וזמרה בניגון ונעימה בבחי' רצוא ושוב שהיא בחי' אהבה עזה זו, כשלהבת היוצא מן הבזק".

דברי אמת:**פ' תרומה**

פירש מאמר ז"ל "כל בעלי השיר... נמשכין בשיר"(שבת נא): "נמשכין לו יתי' ע-ל-ידי השיר".

חלק ג: מאמרים / שיחות**מאמר א:****חכמת השיר של בני הקהילה**

היו מבין החכמים שלא משכו ידם מ כתיבת שירה ופיוט, ובליל שבת ב אשמורת הבקר נוהרים היו בני הקהילה לבתי כנסיות לשירת " הבקשות". חלק חשוב משירת " הבקשות" חובר על ידי הרב המקובל המשורר רבי ישראל נ אגיארה ז"ל מדמשק. שירים אחרים חוברו על ידי חכמי ורבני העדה ומנהיגיה, כרבי חיים מרדכי לבטון ז"ל בעל ספר " נוכח השולחן", ורבי אברהם ענתבי ז"ל מחבר ספר "יושב אהלים", ורבי מרדכי עבאדי ז"ל בעל ספר "מעין גנים", ועוד. ומלבד עצם התועלת לעורר אהבת ת בורא באמצעות השירה, גם היתה להם כוונה בזה להרחיק את דלת העם משירי עגבים, ומלהתערב בגוים ולעשות כמעשיהם, וכמו שכתב בספר " אהל ישרים" ב סופו בשער השיר עיי"ש

מאמר ב:**השיר והשבח לחי עולמים**

במאמרנו הקודם הארכנו ברום גודל מעלת הנגינה השירה והזמרה להשי"ת, שעל- ידה יכול האדם להתקרב בקירבה רבה למלך- מלכיהמלכים, בדביקות רבה. אך מפני שנושא זה לא נדרש במקובץ, ומפוזרים העניינים אחת הנה ואחת הנה, אמרתי להאריך בעוד מאמר בעניין קדוש ונשגב זה.

כפי שביארנו במאמר "שירה חדשה שבחו גאולים", הרי שהשירה והזמרה מביאות את האדם לידי דביקות בקודשא־בריך־הוא ולאהבה אותו. יסוד איתן לדברים אלה מצאנו בדברי אחד מן הקדמונים, בספר "הכוזרי" (מאמר שני), וד"ל: "התורה כוללת דרכים שונים בעבודת השם -

יראה, אהבה, שמחה, ובידך להתקרב בכל אחת מדרכים אלו. אך עם זאת אין כניעתך בימי התענית מביאתך לקירבה רבה יותר לאלוקים משמחתך בשבתות והמועדים, אך בתנאי שתהיה כוונת מצוה ותעשה אותה בלב שלם. וכמו שהמצוה צריך מחשבה, גם השמחה במצוות ד' ובלמוד תורתו היא שמחת מצוה הנובעת מאהבת המצוה אותה, והוא הבורא יתברך. ואם תגדל שמחתך עד שהיא תלביש צורת ניגון וריקוד, דע כי הריקוד והניגון הם עבודה לאלוקים והדביקות בד'. הרי לנו דברים מפורשים, כי השירה והזמרה בניגוניקודש מבטאים את הנפש הכמהה והצמאה לעבודת בוראה, והדביקות בו ית'

קבלת עול מלכות שמים

לא זאת בלבד אשר השירה באה כביטוי לערגה ולאהבה הפנימיים שבאדם להשי"ת, אלא היא אף אמצעי המביא את האדם להיותו דבוק בהשי"ת ולקבל על עצמו עול מלכותו ית"ש. ודרוש דרש כמין חומר הרה"ק מאוז'רוב זייע בספרו "באר משה" (פרשת בשלח מאמר שלישי - שירת הים) את דברי המדרש עה"פ בתהילים "נכון כסאך מאז" - אע"פ ש'מעולם אתה', לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה, לכך נאמר נכון כסאך - מאז, היינו מ"אז ישיר". "מהראוי להתבונן מהו ענין השירה ומהי מעלתה, עד שלפניכן לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולמך. אמנם דע, כי השירה מהותה קבלת עול כלפי השי"ת בורא שמים וארץ, שהרי אמרו (ערכין יא, א): מנין לעיקר שירה מן התורה וכו', ותנא מייתי לה מהכא, "ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו, ממשמע שנאמר בכתף איני יודע שישאו, מה ת"ל "ישאו, אין ישאו אלא לשון שירה, וכן הוא אומר "ישאו זמרה ותנו תוף" [ע"כ דברי הגמ']].

והנה עדיין טעון ביאור, למה נחשבת וקרויה השירה בשם "משא". אך כאן רמזו לנו חז"ל, כי מהות השידה הוא קבלת עול, "בכתף ישאו, שע"י השירה יטו שכמם לשאת את עול"מלכות-שמים כשור לעול וכחמור למשא, משום שהשירה הוא ביטוי לכך שהוא עבד להשי"ת, תוך כדי הכנעת הלב". וממשיך שם ה"באר משה" ומביא מהזוה"ק על דברי נעים זמירות ישראל בתהילים ק"נ: "הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכינור הללוהו בתוף ומחול, בצלצלי שמע, בצלצלי תרועה כל הנשמה תהלל ייה הללוי-ה", והכוונה, שדהע"ה אמר: אע"פ שאתם משבחים ומפארים להשי"ת בכלי שיר, אין זו עיקר השירה, אלא השירה והזמרה הנבחרת והמסוגלת ביותר היא השירה הנובעת מעמקי הנשמה, ובאה לידי ביטוי ע"י השירה בפה שמשורר האדם, שבשירתו זו מורה האדם את חפצו הרב להיות דבוק בהשי"ת ולקבל עליו עול מלכותו, כנודע שהשירה מעוררת את האדם מתרדמתו (ועי"ש עוד באריכות נפלאה דברים נשגבים בגודל מעלת השירה) ולכך, בכל ניגון וניגון אשר מזמרים אנו, צריכים אנו להסב את תשומת ליבנו אל עומקן של תיבות השיר, ותנועות השיר, אשר כאו"א יכול למצוא בהן ביאורים ופירושים למבוקשיו, ולכמיהותיו הרוחניות (כאשר הבאנו במאמרנו הקודם משמו של הרה"ק מפיאסעצנא זי"ע), כי ע"י הכוונה האמיתית בשירה והזמרה להשי"ת ביכולת האדם להעפיל לרום פסגות הדביקות בו בקשר של קיימא. וכאשר ביאר הרה"ק רבי איתמר מקאנסקוואליע זי"ע (תלמיד הרה"ק מקאזניץ דהחזוה"מ מלובלין) בספרו הק' "משמרת איתמר" את דברי הפסוק "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד'", שעל פי כללי הדקדוק הוליל אז ישיר משה ובני"ל את השירה הזאת. אלא מפרש הוא, בהקדם פירושו לדברי דוד המלך ע"ה "בזמירות נריע לו" - "היינו שע"י הזמירות שלנו אנו נעשים לו

לרעיים ודודים. זוהי ג"כ הכוונה בדברי הפסוק הנ"ל, כי ע"י השירה ששוררו משה ובני ישראל נהיו קשורים ודבוקים בו ית' במעלות נשגבות (ע"י שם בהמשך הדברים).

מאמר ב:

השיר והשבח לחי עולמים

השכם והערב שומעים אנו מפי כ"ק עט"ר שליט"א על החשיבות הגדולה שיש לשירות ותשבחות לקל חי בשב"ק. גם בספה"ק אמרי חיים ולמעלה בקדש וכן בכתבי קדשם של שאר תלמידי הבעש"ט מוצאים אנו פעמים רבות דברים הבאים לעורר על מעלת השירה והזמרה בשב"ק. ומקור הדברים בזה"ק (שמות ר"ה ע"ב והו"ד בסדרו של שבת שורש א, ענף ג' עלה א האי יומא דנשמתין איהו ולא יומא דגופא וכו' כיון דאעלו עמא קדישא לבי כנישתא אסיר לאשתדלא אפילו בצורך בי כנישתא אלא במילי תושבחן וצלותא ואורייתא וכדקא חזי לון. ומאן דאשתדל במלין אחרנין ובמלין דעלמא דא איהו בר נש דקא מחלל שבתא, לית ליה חולקא בעמא דישראל וכו' ועל דא בעי לאשתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון ולאשתדלא באורייתא, עכ"ל. והנה אילו היו הדברים נאמרים אלא לאותם יהודים פשוטים, שאין להם שייכות ללמוד תורה"ק, ושקועים הם כל ימות השבוע בהבלי הזמן, מבינים היינו מדוע כה חשוב עניין זה עבורם שהרי אצלם השירה והזמרה בשב"ק היא "נקודת החיות" שלהם. שמכחה שואבים הם מעט רוחניות לכל ימות השבוע. אבל מדברי הזוה"ק נראה להדיא שהשירה והזמרה בשב"ק נחוצה לכול מי שרצונו שתשרה עליו קדושת השבת, ואף למי שביכולתו "לאשתדלא באורייתא", וכן היתה מאז ומעולם הנהגת ההולכים בדרך אור שבעת הימים הבעש"ט הקדוש, להתכנס יחד בליל שב"ק ולשורר זמירות ותשבחות. הרי לנו שיש בדבר זה מעלה וחשיבות מצד עצמו. ננסה איפוא במאמרנו זה להסביר מעט מעומקם של דברים.

בספה"ק הכשרת האברכים (פרקים א' עד ג') האריך לבאר, שככל שהאדם מעורר יותר את רגשות לבו, מגלה הוא יותר את נפשו ומגבירה על גופו, ובשעה זו של התרגשות קל יותר לזכות להשראת השכינה, כל אחד לפי דרגתו. וביאר עוד (בהגה בפרק ג') שזוהי כוונת מאמר חז"ל (שבת ל' ע"ב), "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, שנאמר (מלכים ב' ג' ט"ו) - ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ד", ופירש"י, "קחו לי מנגן, מצוה היא להשרות עליו שכינה". היינו שע"י השמחה מתגבר כח הנפש ויש מקום להשראת השכינה על האדם, והיות שמטבעו של הניגון, שמעורר הוא את רגשות האדם לשמחה, השתמשו הנביאים בנגינה כדי לגלות את נפשם ביותר, וכך יכלו לזכות להשראת השכינה בדרגה העליונה ביותר, שהיא הנבואה. וכן מצינו גם בחבל הנביאים שפגש שאול בשובו משמואל הנביא (שמואל א' י' ה'), "ולפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והמה מתנבאים".

ובזה נבין גם את דברי קדשו של אור שבעת הימים הבעש"ט המובאים בספה"ק, שאמר לבאר מה שמורגל בפי העולם שסתם חזן שוטה הוא, כי עולם הנגינה קרוב לעולם התשובה, ואם כן כיון שנמצא הוא קרוב לעולם התשובה, למה אינו נכנס לשם ועושה תשובה. היינו שכיון שע"י הזמרה מעורר האדם ומגביר את נפשו, ניקל לו לנצל שעה זו לחשוב חשבונו של עולם ולשוב בתשובה שלימה.

וצריך ביאור במה גדול כחו של הניגון שמעורר הוא את רגשות האדם, והיינו כאמור, שמגלה הוא ביותר את נפשו, וביותר מצריך להבין למה בחרו הנביאים דוקא באמצעי זה כדי לעורר את רגשי נפשם, ולא בשאר מעוררי שמחה, כיון וכמילתא דבדיחותא וכיו"ב

ומצינו ביאור בזה לבעל עבודת הקדש חלק התכלית פ"י והו"ד בדברי ישראל פר', מקץ שכתב וז"ל, בגין דנשמתא אתגזרת מלעילא ורגילה בנגונים ובשיר של מלאכי השרת והגלגלים, על כן בהיותר דבוקה ביסודה, ומריבוי ההנאה והעריבות ראויה לשרות עליה רוח אלקים כפי הנהגתה ביסודה הראשון, עכ"ל.

וכן כתב ביערות דבש ח"ב דרוש ז' (והו"ד בדברי ישראל שם), שחכמת הנגינה "הם ניגונים ישרים לשמח לבבות להסיר מרה שחורה ולקנות הנפש שמחה שיחול בה רוח אלוך כמעשה הנביאים, ומה רב כחה של חכמה זו, אשר כל מלאכי מעלה וגלגלי שמים כולם ינגנו וישוררו כפי סדר טוב הקולות וחצי קולות, וכולם יש להם שורש בחכמת אמת, עכ"ל.

אלא שהדברים צריכים עדיין תבלין, שהרי כל בר דעת יבין שנגינת ושירת מלאכי השרת איננה נגינה כנגינה שלנו אלא נגינה ושירה רוחנית, ואם כן איך מוצאת הנפש נחת רוח ונהנית בנגינה שלנו, עד שמרוב ההנאה

והעריבות ראויה לשרות עליה רוח אלקים, הרי אין זו אותה נגינה "כפי שהיתה רגילה בהיותה דבוקה ביסודה".

אמנם רבינו מהר"י אייבשיץ רמז את התשובה לשאלה זו בסיום דבריו "וכולם יש להם שורש בחכמת אמת". וביאר הדברים באריכות גדולה בספה"ק דברי ישראל (שם), שיסודות הנגינה מכוונים כנגד הספירות ועולמות העליונים.

וביאר בזה דברי הגמ' בערכין י"ג ע"ב, כינור של מקדש של שבעת נימין היה וכו' ושל ימות המשיח שמונה וכו' ושל עולם הבא עשר, ע"כ. שהכוונה היא שכהיום בנויה חכמת הנגינה על שבעה תוים, כנגד שבע ספירות התחתונות שיש לנו השגה בהן בעוה"ז, ולימות המשיח שתהיה לנו השגה יותר, נזכה להשיג גם ספירה השמינית, ולעוה"ב נשיג כל עשר הספירות.

והאמת שהדברים רמוזים בדברי הרמב"ן בשער הגמול, שכתב על דברי הגמ' בערכין וז"ל, ופירוש הענין הזה, כי כנור וכלי זמר במקדש רמז להשגת המחשבה שהיא נתלית ברוח, ואין בגשמיות דק כמוזיקא, כענין שאמרו קול ודבור ורוח, וזהו רוח הקדש. והנה בעוה"ז ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק אורן במשכן ובמקדש, ונרמזות בשבע הנרות של מנורה ובקצת הקרבנות וכו', לפיכך ירמזו בכינור שבע כלי הקול בעוה"ז, ולימות המשיח תושג ספירה שמינית וירמזו אותן, ולעולם הבא תהיה ההשגה שלימה ל"י ספירות וירמזו אותן, עכ"ל.

ודברים מבהילים במעלת הנגינה מצינו בהקדמת הגאון רבי ישראל משקלוב תלמיד רבן של ישראל הגר"א מולינא לספר פאת השלחן, שכתב בשם רבו שדיבר פעם אודות חכמת המוזיקא ושיבחה הרבה, "הוא היה אומר אז כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הלויים וסודות תיקוני הזהר אי אפשר לידע בלעדה, ועל ידה יכולים בני אדם למות בכלות נפשם מנעימותיה, ויכולים להחיות המתים בסודותיה הגנוזים בתורה. הוא אמר, כמה ניגונים וכמה מידות הביא מרע"ה מהר סיני והשאר מורכבים, עכ"ל.

סוף דבר הכל נשמע, שאם כי אין לנו חלק בנסתרות, ואין אנחנו יודעים ומבינים את מהותה ומעלתה של השירה והנגינה, ברור הוא שכחה גדול לגלות את כוחות נפשו שלהאדם, שיוכל לזכות שתשרה עליו שכינה, כל אחד לפי ערכו.

עוד עולה מדברי רש"י בשבת שם, שפירש על דברי הגמ' "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, שנאמר ועתה קחו לי מנגן וכו' - "קחו לי מנגן, מצוה היא להשרות עליו שכינה", שהמשתמש בנגינה לגלות את כחות נפשו, מתוך מטרה שיהא כלי ראוי להשראה השכינה, מקיים בכך מצוה.

והנה בראשית דברינו הבאנו את דברי הזוה"ק, ששבת הוא "יומא דנשמתין ולא יומא דגופא". והיינו שכיון שבשבת זוכים לנשמה יתירה, גובר כת הנשמה על הגוף יותר מבשאר ימות השבוע, ולכן שבת היא מעיין עולם הבא, שהוא עולם הנשמות. וכשם שבעוה"ב נזכה להשראת השכינה ביותר, כמו שכתוב (ישעיה י"א ט), "כי מלאה הארץ דעה את ד' " "ואמר ביום ההוא הנה אלקיני זה (שם כ"ה ט'), גם בשבת זוכה כל יהודי ל פי הבנתו שתשרה עליו שכינה יותר מאשר בימות החול,

כמו שכתבו בספה"ק. וכיון שבשבת זוכה אדם לתוספת וריבוי בכתות נפשו, ויש לו יכולת שתשרה עליו שכינה ביתר עוז מאשר בימות החול, ודאי ראוי לו לנצל מתנה טובה זו ושבת שמה, ולהשתמש בכל האמצעים לגלות ככל האפשר את נפשו ולהגבירה על גופו, כדי שתשרה עליו שכינה לפי ערכו. "ועל דא בעי לאשתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון ולאשתדלא באורייתא".

מנה לנו הזוה"ק שלש עצות כדי שנוכה שתשרה עלינו קדושת השבת ביותר. ראשית ירבה בתפילה, וזהו מקור המנהג להרבות בפסוקי דזמרה, כמו שמצינו ברמ"א ארח סי' רפ"א, "ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כל אחד כפי מנהגו", שנית, ירבה בשירות ותשבחות לקל חי, והשלישי ירבה בעסק התורה, והיינו כמ"ש האליה רבה סי' ר"צ והו"ד בשע"ת שם שחייב אדם לחדש חידושי תורה בשבת, כמ"ש בזוה"ק דבמוצש"ק בתורת נשמה למקומה שואל אותה הקב"ה מה חידוש אמרה בתורה וכו', וכתב השע"ת שם שמי שאינו בר הכי לחדש דבריו של אדם למד עד הנה.

ובטעם הדבר שיש צורך להשראת השכינה על האדם, הן בהשתדלות בתורה והן בשירות ותשבחות ולא די בכל אחד מהם לבדו, נראה לומר, דהנה נפשו של האדם נחלקת לשתיים, שכל ומידות, כמו שכתב בתניא (פרק ג'), שנפש האדם נחלקת לשתיים, שכל ומידות, השכל כולל חכמה בינה ודעת, והמידות הן אהבת ד' ופחדו ויראתו וכו'. וביאר שם עוד (בפרק ד') שהשגת התורה של האדם שייכת בעיקר לחלק השכל של הנפש, כי עיקר השגת התורה היא בחכמה בינה ודעת שבנפש. ומאידך ניקל דעת לנבון שכאשר מגלה האדם את כחות נפשו על ידי שהוא מעורר את רגשותיו, הריהו מעורר רק את מידות הנפש ולא את חלק השכל שבנפש.

ואם כן אם רוצה אדם לזכות לקדושת השבת ולהשרות על נפשו שכינה בשלמות, ולשם כך מגלה הוא את כחות נפשו להגבירה על גופו, עליו לגלות ולהגביר את שני חלקי הנפש, הן חלק השכל והן חלק המידות, ולכן עליו גם להשתדל באורייתא, וגם לשורר שירות ותשבחות לקל חי.

ויש להוסיף עוד ביאור בזה, דהנה בתניא שם (פ"ד) כתב, "בחינת חכמה בינה ודעת שבנפש מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ס, כפי יכולת השגתו ושורש נפשו למעלה, והמידות

שהן יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור שהוא תלמוד תורה שכנגד כולן וכו' ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין וכו'". ולכאורה לפי? היה מקום לומר שגם לצורך השלמת חלק המידות שבנפש, די אם יעסוק אדם במעשה המצוות, ובפרט במצות תלמוד תורה שהיא כנגד כולן, ועיי' כך יזכה ליראה ואהבה ולמעלה העליונה שהיא דבקות בד' ועדיין לא נתבאר לנו כל הצורך, למה בשבת דוקא על האדם לאשתדל בשירין ותושבחן דמאריה.

והתשובה לשאלה זו, נראה לומר ע"פ מה שביארנו בספה"ק, שעיקר עבודת מעשה המצוות היא בוי ימי המעשה, ובשב"ק הוא מעין עוה"ב, זמן קבלת השכר, שהוא ההארה שזוכה לה כל אחד לפי הכנתו בששת ימי המעשה. כמש"כ באהבת שלום (פר' בראשית) "שצריך האדם להכין עצמו בוי ימי המעשה בתורה ותפלה ומצות ומע"ט, ועיי"ש זה נקראים ימי המעשה, לשון עשיית מצוות ומע"ט, וכפי ההכנה בששת ימי המעשה ככה מרגיש בבא ש"ק נשמה יתירה והארת קדושת השבת, ע"ד מי שטרח בער"ש יאכל בשבת". ושנה הדברים עוד (פר' ויקהל) "וזהו רמז הרמוז לאיש המשכיל, המייגע עצמו בכל ששת ימי המעשה לעבוד את השי"ת בסור מרע ועשה טוב, אזי כשבא ש"ק בודאי יתתיב אצלו ג"כ הרגשת הקדושה של השבת קודש והשביתה והתענוג והנ"ר. וזה ששת ימים תעשה מלאכה, היינו מלאכת השי"ת ועבודתו בסור מרע ועשה טוב, ואזי ביום השביעי ממילא יהיה לכם קודש, היינו הרגשת הקדושה ותענוג ונ"ר" הרי לנו, שבעוד שבששת ימי המעשה עבודת האדם היא להכין את עצמו ע"י התורה ומעשה המצוות, כדי שיהא כלי ראוי להשראת השכינה בש"ק, הרי שבשבת קדש עצמה עליו רק להתענג בהשראת השכינה שזכה לה לפי הכנתו זאת. ואם כן כפי שמצינו אצל הנביאים, שכשהגיע זמן שבו רצו להשרות עליהם שכינה, השתמשו בכח הנגינה כדי לגלות את נפשם ביותר, כך כשמגיעה שבת קדש, "יומא דנשמתין, ומגיע זמן קבלת הנשמה יתירה והשראת השכינה על האדם לפי הבנתו בששת ימי המעשה, מן הראוי שישתמש בכח נשגב זה של הנגינה, כדי שיזכה ל"ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ד'" והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואשרי מי שאוחז בזה וגם מזה לא הניח ידו, כי בכח שלשת דברים אלו יחדיו - "צלותא, שירין ותושבחן והשתדלות באורייתא", יזכה האדם ביותר שישרה הקב"ה שכינתו עליו בשבת קודש.

מאמר ג:

כאייל תערוג על אפיקי מים

ראשית לכל הבה ידידי נברר ונבדוק את ענין וסגולת השירה בכלל. כך מצינו למהר"ל מפראג ב"גבורות ה'" (פרק מז): "ענין השירה, כי העלול אשר נמצא מן העילה משתוקק אל עילתו אשר הוא בא ונמצא ממנו, ולכך משתוקק אל ע ליתו אשר בראו".

וב"ראשית חכמה"(שער האהבה, פרק י'): "...וכיון שכל העליונים הם מעוררים שירה מפני חשקם לידבק בו, בערך זה האדם גם כן צריך עורר שיר ושבח לשמח את קונו וכדי שידבק בקונו, כי השיר גורם הדביקות".

וב"אהבת שלום" (פ' בהעלותך ד"ה ואחרי כן): "הלויים שהיו במקדש עומדים בדוכן לשירם ולזמרם, ועי"ז היו מדובקין בו ית' יותר מכל עדת בני ישראל, וזה שמם המוכיח עליהם שלכך נקראו לוויים, מלשון הכי (במדבר יח, ב), 'וילוו עליך וישרתוך', שהוא לשון דביקות".

(ועי"ע בלקו"א "תניא" פרק נ': "ועבודת הלויים היתה להרים קול רינה ותודה בשירה וזמרה בניגון ונעימה בבחי' רצוא ושוב שהיא בחי' אהבה עזה זו, כשלהבת היוצא מן הבזק").

וב"דברי אמת" להרה"ק הרבי מלובלין זי"ע (פ' תרומה) פירש מאמרז"ל "כל בעלי השיר... נמשכין ב שיר"(שבת נא:): "נמשכין לו ית' ע-ל-ידי השיר".

כן נפשם תערוג

בכך יש להוסיף ביאור וטעם בדברי ה"אור החיים" הק' (פ' קורח - טז, כב) עה"פ "איל-א-להי הרוחות לכל בשר" "נתכוין לדבר לפניו דברי ריצוי המתקבל לפניו, על פי מה שקדם לו בדיעת הדרגת החפץ שיש לבורא - האחד - הוא שבח והלל אשר יתנו לו צבא מעלה, למעלה ממנו - שבח והלל אשר יתנו לו נשמות הצדיקים מבי' אוצרות החיים: אוצר אחד של נשמות שעדיין לא באו לעוה"ז, שעליהם אמרו ז"ל (יבמות סב.): 'עד שיכלו נשמות שבגוף', ואוצר ב' של נשמות שכבר באו לעוה"ז, וחזרו ונתנו באוצר החיים, וכולם נותנים שיר ושבח והודאה לבורא יתעלה שמו, בסוד (משלי טז, ד) - 'כל פעל ה' למענהו', למעלה מהם - השיר והשבח העולה מהנשמות אשר הם בעוה"ז אשר הם תוך הבשר, והוא מונעם מהכיר ה', והם מתעצמים לאהוב ה' ולשבחו ולהודות למאמרו, זה עליון וחשוק אצל הבורא למעלה מהכל... ולזה נתחכם משה וריצה ה' בדבר שהוא חפץ בו, ואמר: 'א-להי הרוחות לכל בשר', שאתה חפץ שאלהותך תהיה לרוחות בזמן שהם בבשר, ואם אתה ממיתם - אתה חסר רצון זה, ואין נכון להגביר הדינים שיסובבו הפסד קבלת אלהותך לרוחות שבבשר שהוא רום תכלית חשקך".

וביאור הדברים, עי"פ המובא בספה"ק יושר דברי אמת" (אות י"ב) מאמר הרה"ק מוהרמ"מ מפרמישלאן זצ"ל עה"פ (תהלים צ, א-ג) "ה' מעון אתה היית לנו... תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם": "ר"ל, כי נשמותינו היו בהשי"ת קודם הבריאה, רק 'תשב אנוש עד דכא', ר"ל השי"ת השיב אותנו לדכדוכי שפלות, ואח"כ - 'ותאמר שובו בני אדם' - לשוב ו לפשוט את עצמו מחומריות, להשיב להשי"ת במחשבתו כבראשונה", ועד"ז הביא (באות י"ג) מהרה"ק מוהרי"מ מזלאטשוב זצ"ל עה"פ "ונשמת שדי תבינס" (איוב לב, ח): "ר"ל שנקרא 'שדי' - 'שאמרתי ל עולם די' (חגיגה יב.), ר"ל שענין העולם היה משתלשל מרוחניות לחומריות, והכל כדי שישבו עי"י האדם הצדיק במחשבתו הטהורה להיות תענוג גדול, כי (משלי כה, כה) 'שמועה טובה מארץ מרחק', ותענוג גדול יש לאדם כשמוצא מטמון באשפה, כך יש להשי"ת תענוג שמחומריות גדול יזדככו בני אדם לשוב כבראשונה, ורצה העולם להתפשט יותר, ואמר השי"ת לעולמו די, מפני שהבין שלא יהיה באפשרי, אם ח"ו יהיה יותר חומרי לא יהיה באפשרי לשוב עוד האדם לדביקות, ובלעדי זה למה לו העולם, כי (ברכות ו:): 'העולם לא נברא אלא לצוות - ר"ל לדביקות הבורא. וזהו ונשמת שדי' - ר"ל הנשמה הבאה מהשי"ת שנקרא 'שדי', ע ל שם שאמר לעולמו די 'תבינס' - ר"ל דבר זה תודיע לנו בינה שניבן שלא נברא העולם ב עבור החומריות, רק כדי לשוב לשורשו, שאם לא כן למה אמר די".

וכיון שנתבאר לעיל, כי מעלת השיר - בהיותה כלי ביטוי לרגשי תשוקה וגעגועים להשי"ת, ובהיותה אמצעי לדביקות והתקשרות בהשי"ת, הרי שמובן היטב למה "השיר והשבח העולה מהנשמות אשר הם בעוה"ז - עליון וחשוק אצל הבורא למעלה מהכל" (כלי האוהחה"ק), כיון שהלא "העולם לא נברא אלא לצוות - ר"ל לדביקות הבורא" (כל' היושד"א), וכיצד ידבק קרוץ מחומר - באש אוכלה - רק ע ל-ידי השיר הגורם לדבקות, וכנ"ל.

פתח להם נועם ברצון

ממוצא הדברים נמצאת למד, כי אם מיוחסות לשירה מעלות וחשיבות, הכוונה לשירה כזו שמקורה בפנימיותו של אדם, שבאה מתוך מצב רוחני והתרוממות הנפש, שירה שאינה אלא התפרצות וביטוי רגשות סוערים, ולא לשירה שאינה אלא מהשפה ו לחוץ - שירה 'מקצועית' ו'מכנית', והלא כך דיברו מפורשות חז"ל: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב' (דברים כח, מז), - איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר: זה שירה" (ערכין יא.), וברשי" שם: "אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב". ובספה"ק "מאור ושמשי" (פ' בשלח, ד"ה כי בא): "דהנה לומר לפניו יתברך בשירות ותשבחות - זאת בא מצד אהבה. שמחמת גודל אהבה נשאו לבו לומר לפניו שירה". וזהו שכתוב בספה"ק "אור המאיר" (פ' האזינו, ד"ה וישמן): "שמעתי בשם הבעש"ט זללה"ה, פעם אחד שמע לאדם רשע שנגן בכנור, והבין כל העבירות ש עשה מיום היוולדו. ואם בכנור פורש עוונותיו - כ"ש כשמנגן בפה - מהניגון שהוא מזמר יכול המשכיל מזכי הראות לדעת מה שפעל ועשה מכל עוונותיו, כיון שמכניס כל מאמצי כוחו בניגון שמוציא מפיו", (ועע"ש שפירש הכתוב "שוש תשיש בה": "השוש בעצמה לית לה מגרמא כלום", והכל תלוי בכוונה ובמטרה).

השבת נועם הנשמות:

עתה ידידי עלינו לברר את הקשר בין עבודה נ עלה זו של שירה לשבת קודש. וכאן אבקש לצטט בפניו קטע מרטיט ומופלא מתוך הספר "המספיק לעובדי ה'" לרבי אברהם בן הרמב"ם. בפרק הראשון של הספר מבאר המחבר כי יש בעבודת ה' שתי דרכים - 'הדרך הכללית', והוא, "קיום המצוות המפורשות - עשיית מצוות עשה והימנעות מלא תעשה - ע ל ידי כל אחד מישראל כפי המוטל עליו", ו'הדרך המיוחדת', שהוא, "התנהגות המכוונת לפי תכלית המצוות וסודותיהן, ולפי כוונת התורה ואורחות הנביאים והצדיקים וכיו"ב, ומי שהולך בחוקות מיוחדות אלו נקרא קדוש וחסיד ועניו וכדומה, ונאה מכולם השם 'חסיד' שנגזר ממלת 'חסד' שפירושה נדיבות מפני שהוא מתנדב ל עשות מה שלא נתחייב בו במפורש מן התורה". כדוגמא, מביא רבי אברהם בן הרמב"ם את מצוות השבת. היודע את הלכותיה ומקיימם כדבעי - 'שומר שבת' יקרא ושכרו מובטח, אולם ההולך ב'דרך המיוחדת' אינו מסתפק באיסורי וחיובי שבת המפורשים וה'יבשים', וכאן הוא מביא תיאור על שומר שבת בדרך המיוחדת: "...העמיק חקור והגות עד שנתעלה למעלת הקדושה האמיתית ושמח בעושהו ע ל שהאיר לו בזיו השכינה להגות בו ולהיווכח בגדלותו מתוך גדולת מעשיו, ומבין הוא את רוממות הזיקה השכלית והמצוותית בינו ובין קונו כמו שהיתה כוונת הבורא יתעלה בשמירת השבת, שנאמר (שמות לא, יז) 'ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם', וממעט בכל מה שמתיש את הזיקה הזאת, ולכן נמנע מאכילה ושתיה ביום השבת לבל יפסיקוהו מהגותו, ונמנע משיחה שאינה ממין הענין ואין צריך לומר משיחה בטילה. ובסוף דרכו השיג בפנימיותו יראת ה' ואהבת שמים ותשוקת אל חי ד כדי כך שאפי' אברי גופו תובעים את מזונם -

אינו מרגיש רעב, בהיות נ פשו מדושנת ממה שעלה בחלקה, כמו שאמר דוד (תהלים סג, ו) 'כמו חלב ודשן ת שבע נפשי'; וקולות מתדפקים ע ל אזנו והוא תפוס בשרעפיו ולא ישמעם, ועיניו נופלות ע לחזיונות של ממש וכמו טחו מראותם. ובזאת יגיעבדרכו המיוחדת אל מחוז הפצו ומשאת נ פשו כמו שנאמר (ישעי' כו, ח) ' לשמך ולזכרך תאוות נפשי'.

ונתבאר מדבריו המופלאים, כי סגולת ומטרת השבת לקרב את האדם לבוראו ולדבקו בו, ולהביא בלבו רגשי תשוקה וצמאון להשי"ת בהרגישו קירבת אלוקים.

המפארים אותך על ידי שבת קודשך

והנה יסוד זה חוזר ונשנה בכל ספרי החסידות - בסגנון זה או אחר ובפרט בספרי רבוה"ק ובספרא דבי רבא מרן ה"אהבת שלום" זי"ע, ומקוצר המצע אסתפק ידידי רק בציטוט נוסף מתוך דברי ב ע"ה "אור החיים" הקדוש (בראשית, ב. א) "יש לך ל דעת שאין תשוקה בעולם עריבה וחביבה ונחמדת ונאהבת ונתאבת ומקוות לנבראים וכו' בהדבקות באורו יתברך, ואליו יכספו כל נפש חיונית המגעת להכיר קצת מנועם אורו יתברך - תצא נפשם לחזות בנועם ה"י" - ועיי"ש בנועם מתיקות דבריו, דמבאר הוא עפ"י השכל, כי זהו סוד קיום והעמדת העולם, ובלשונו הקדוש: "ונמצא כל העולם תקוע ביתדות ומסמרי חשק הבורא". כ עת נתקדם להתבונן לעניינינו בדבריו הקדושים בפסוק "ויברך אלוקים" וגו' - בו מבאר היא שהשבת היא סוד קיום העולם, ובסגנונו שהשי"ת השפיע נפש חיות לבריאה רק עבור ששה ימים, ומידי שבת בשבתו, ע"י שמירת השבת נשפעת ל עולם עוד שפע חיות לעוד ששה ימים - ומקשה הוא על עצמו: והגם שאמרנו לעיל כי העמדת העולם הוא בחשק הבורא [ולא השבת אלא ע"י חשק הבורא] - "אין זה מכחיש לדברינו כאן - כי זולת השבת אין השגה בעולם להכיר לכסוף ולכלות אל הבורא". הרי לנו מפורש מדבריו המתוקים מדבש, כי כל אשר יזכה האדם לכסוף ולהשתוקק לבורא ית' - הוא רק בכח השבת-קודש.

המקבלים קדושה משבת קודשך

עבודת-שבת זו של דביקות בה' אינה רק עבודה בבחי' אתערותא דלתתא; רב כוחה של שבת קודש עצמה לקרב את האדם לבוראו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכדברי ה"יושר דברי אמת" (אות מ"ח): "יום השבת הוא יום קדוש, שמאיר ומתגלה בהירות מקדוש, שהוא השי"ת קדוש הקדושים, ומאיר ע ל כל הברואים, ועיקר ע ל עמו ישראל, כי זה סוד פריסת סוכת שלום, כי 'סוכה' ר"ל יסכה, שהוא לשון צפיה, שהוא ענין הבהירות המתגלה, כדי שעיי"ז ישתוקקו הנשמות אליו, ועיני כל אליו יצפו, וישלום' הוא ענין התקשרות הברואים בבורא ית', כי זהו שלימות ושלום הכל אחד, וענין שנקרא 'סוכה' הוא, שהוא מכמו סכך שיש בו נקבים, ומתנוצץ אור השמש בו דרך הנקבים, כמו כן הבהירות של השי"ת מתגלה לכל אחד ואחד לפי ערכו, לאחד בניצוץ קטן, ולאחד גדול מזה, ו לאחד ע וד גדול, ולזה נקרא 'סוכה'".

מוסיף ומבאר הרה"ק מזיבאריז זי"ע (באות מ"ו): "ולזה נקרא 'שבת' - לשון השבה, ששבו הברואים לשרשם... כמו התינוק שהולך אחר מעשה נ ערות ושוכח באביו, ואח"כ כשרואה את אביו - מחמת חשקו אליו משליך הכל ומתדבק בו ורץ אליו מחמת שהוא נתח מנתחיו, כן כביכול כשהשי"ת מבהיק זיו הדרו אל הברואים, אז מגמת פניהם אליו בתשוקה גדולה... וזהו ענין השבת

שהוא השבה אל השורש, ר"ל השורש מאיר על הענפים, והענפים חושקים ומתענגים בו ונכספים אליו, והוא אחדות עם השי"ת".

לאור כל האמור, מתבאר באר היטב הקשר ההדוק בין שירה ושבח, והחוב המיוחד של שירה בשבת. אם תכלית ומטרת השבת - דביקות והתקשרות בהשי"ת, הרי שאין זמן מתאים ומחייב יותר משבת לשירות ותשבחות, שהינם אמצעי יעיל ומוצלח ביותר לדביקות בה' כנ"ל; ואם אמרנו כי חשיבות ומעלת השירה רק בכך שהיא ביטוי לרגשות אהבה וגעגועים פנימיות, הרי ששוב - אין זמן המסוגל לכך יותר משבת קודש, בה מאיר הקב"ה על נפשות עמו ישראל, וינטלם וינשאם מתוך הריחוק הגשמי והחומרי אליו הוטלו, ומקרבם אליו באהבה לדבקה בו. הוא שמצינו בספה"ק "אהבת שלום" (פי' שמות, ד"ה א"י הוא) כי בשבת "נבקע הפה לצעוק לפני השי"ת ולומר לפניו שירות ותשבחות", וב"שפת אמת" (פי' נח, ע' 30, ד"ה במדרש) עה"פ (תהלים קמב, ח) "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך": דכי ששת ימי המעשה יהיה סגור, כי הגוף ומלבוש העשיה מכסה אור הנשמה והפנימיות, אך יש זמנים שנפתחים השערים בשמים, ואז גם למטה נפתח לבות בני אדם העוסקים בעבודת הבורא ית". מכאן גם תשובה לפליאה אותה העלית בסוף מכתבך, וע"פ המשל המובא בספה"ק "דגל מחנה אפרים" (פי' יתרו, ד"ה וכל) בשם מרן הבעשטה"ק זי"ע: "שהיה אחד מנגן בכלי זמר יפה מאוד במתיקות ועריבות גדול, ואותם שהם שומעים זה לא יכלו להתאפק מגודל המתיקות והתענוג עד שהיו רוקדים כמעט עד לתקרה מחמת גודל התענוג והנעימות והמתיקות, וכל מי שהיה קרוב יותר, והיה מקרב עצמו לשמוע הכלי זמר - היה לו ביותר תענוג, והיה רוקד עד מאוד, ובתוך כך בא אחד חרש שאינו שומע כלל הקול של כלי זמר הערב, רק ראה שאנשים רוקדים עד מאוד, והם בעיניו כמשתגעים, ואומר בלבו כי לשמחה מה זה עושה, ובאמת אילו היה הוא חכם וידע והבין שהוא מחמת גודל התענוג והנעימות קול של כלי זמר היה הוא ג"כ רוקד שם", לעניינינו - אסתפק ידידי בסיומת של ה"דגל": "והנמשל מובן"...

מאמר ד:

שירת הבקשות

מנהג קדום בארצות המזרח לקום בלילות שבת בחורף, לשיר בקול נעים גילה ורנן, שירות ותשבחות לה' יתברך. ועד היום רבים קמים כן ומזמרים עד הבוקר. (ע' שבת ה' רלה)

בריאת העולם בשביל השירה

אמר רבי עקיבא: אל"ף ראשי תבות: אפתח לשון פה. אמר הקב"ה:

אפתח פה של כל בשר ודם, כדי שיהיו מקלסים לפני בכל יום וממליכים אותי בארבע רוחות העולם. שאלמלא שירה וזמרה שישראל מזמרים לפני בכל יום, לא בראתי את עולמי.

ומנין שלא ברא הקב"ה את עולמו אלא בשביל שאומרים שירה וזמרה?

שנאמר: "הוד והדר לפניו, עוז ותפארת במקדשו".

ומנין שמיום שברא הקב"ה את עולמו, השמים והארץ אומרים לפניו שירה?

שנאמר: "השמים מספרים כבוד אל, ומעשה ידיו מגיד הרקיע". וכן נאמר: "מכנף הארץ זמירות שמענו". וכל סדרי בראשית אומרים לפניו שירה, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבואו, מהולל שם ה'". (אותיות דרבי עקיבא, הובא בפתחה לאור זרוע הגדול)

זוכה לתורה

על ידי השירה, זוכה האדם ללמוד תורה ביישוב הדעת ובשמחה. לא לחינם ה' יתברך בוחר בשירי זמרה. על כן, בוודאי שאין בזה ביטול תורה ללמוד את שירת הבקשות.

ורבים מגדולי ישראל ובראשם מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף זצ"ל היו באים בכל ליל שבת כארבע שעות לשמוע אל השירה ואל הזמרה, והעידו על עצמם שהשירה הייתה מסייעת להם לכל השבוע ללימוד התורה בשמחה ובחשק רב. ובלבד שהכול נעשה בשמחה של מצווה ובכבוד ראש.

"נחש נחש, אל תמנע ממני לומר שירה לפני ה' יתברך!"

מעשה שהיה בליל שבת קודש פרשת "לך לך" שנת ה'תשכ"ט, שהשכים מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף זצ"ל ויצא מביתו שבשכונת "תל ארזה" בירושלים לכיוון שכונת "נחלאות", כדי להשתתף בשירת הבקשות שהתקיימה מידי ליל שבת בבית הכנסת "אוהבי ציון".

והנה לפתע הגיח נחש שהזדקף מולו ולא זו. הרים מרן את קולו ואמר: "נחש נחש, אל נא תמנע ממני לומר שירה לפני ה' יתברך!" ומיד המשיך מרן ופסע ישר בדרכו, או אז התכופף לו הנחש והסתלק כלעומת שבא, ויהי לפלא... (מפי החזן ר' חיים כהן)

מאמר ה:

עיקר שירה בפה או בכלי?

מקור הקודש של השירה, הוא בשירת הלויים בבית המקדש. הגמרא מבררת את ענינה של שירת הלויים, ודנה האם עיקר שירה בכלי, או עיקר שירה בפה. נחלקו בזה התנאים, ופסק הרמב"ם שעיקר שירה בפה. יכול להיות שהמחלוקת היא, על מה לשים את הדגש, האם על המנגינה - ועיקר שירה בכלי, או על התוכן של המילים - ועיקר שירה בפה. יתכן גם שהמחלוקת היא, האם עיקר הביטוי של האדם צריך להיות בפיו, או שעליו להשתמש בכלים. המסקנה ההילכתית היא, שעיקר שירה בפה.

הגמרא שדנה בענין, אומרת נפקא-מינה להלכה, שאם עיקר שירה בפה, אז בשבת לא היו מנגנים בכלים, שהם רק תוספת, והנגינה בהם אינה דוחה את השבת, אבל אם עיקר שירה בכלי, אז כך צריכה להיות עבודת בית המקדש, והיא דוחה שבת. בענין זה פוסק הרמב"ם להלכה, שגם בשבת היו מנגנים בכלי הנגינה, אע"פ שהוא פסק שעיקר שירה בפה. האחרונים דנים בקושיה זו, ומביאים תרוצים שונים.

הרב סולוביצ'יק מתרץ ואומר, שאמנם, נכון, שעיקר שירה בפה, והכלים זה לא העיקר, אלא הם באים רק 'לבסומי קלא', כלומר, לבשם ולהוסיף עוד הידור בשירה, אבל הם עדיין 'הידור מצוה', וגם הידור מצוה דוחה את השבת. דוגמא לכך מצינו במצות מילה, שציצים שאינם מעכבים את

המילה, מותר בשבת לחתוך גם אותם, מכיון שזה הידור מצוה לחתוך בצורה כזאת, שלא ישאר שום דבר. ז"א, כשעושים את המצוה בצורה מהודרת, ההידור הוא חלק מעצם המצווה, וגם הוא דוחה את השבת.

הוא הדין גם בענין השירה. הניגון בכלים הוא הידור מצוה, ומכיון שהידור המצוה הוא חלק מעצם המצוה, הוא דוחה את השבת.

מנין לעיקר שירה מהתורה

בהמשך הסוגיא, דנה הגמרא מניין לעיקר שירה מן התורה - מהו המקור מהתורה לשירת הלויים? אומרת הגמרא: "שנאמר: 'ושרת בשם ה' אלוקיו' (דברים יח, ז). איזהו שרות שהוא בשם, - שמזכירים בו שם שמים, - הוי אומר זה שירה". זהו המקור לעבודת השירה של הלויים. שואלת הגמרא: "ואימא נשיאות כפיים - אולי זה ברכת כהנים? עונה הגמרא, שכתוב בתורה 'לשרתו ולברך בשמו' (דברים י, ח), זאת אומרת, שהברכה זה דבר בפני עצמו, והשרות זה דבר בפני עצמו, והשרות - 'ושרת בשם ה' אלוקיו', זו השירה.

ממשיכה הגמרא ואומרת: "רב מתנה אמר מהכי: דכתיב 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב' (דברים כח, מז). איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב... זה שירה". אומר על כך רש"י: "אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב, דכתיב 'הנה עבדי ירונו מטוב לב' (ישעיה סה, יד)". כולם מכירים את הדברים, אבל לא יודעים שאלו דברי רש"י במסכת ערכין. זו הרגשה מיוחדת כאשר יודעים את מקור הביטוי הזה, ולא שרים סתם. כאשר יש שמחה - שרים. השירה היא ביטוי לשמחה פנימית, שנאמר "עבדי ירונו מטוב לב". א"כ, איזו היא עבודה שיש בה שמחה - זה שירה. שואלת הגמרא: "ואימא דברי תורה דכתיב: 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב' (תהילים יט, ט) - מי אמר שיבשמחה זה דווקא שירה? ועונה הגמרא, שלגבי דברי תורה כתוב 'משמחי לב', אבל לא כתוב 'טוב'.

שואל התוס': בתורה לא כתוב "טוב"? והרי כתוב "כי לקח טוב נתתי לכם" (משלי ד, ב), וכתוב "טוב לי תורת פיך" (תהילים קיט, עב). יש הרבה פסוקים שמדברים על התורה במילה 'טוב'! עונה התוס': אמנם כתוב 'טוב', וכתוב גם 'משמחי לב', אבל 'טוב לב' לא כתוב! זה ביטוי מיוחד, השמור לדבר מיוחד. "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב" זוהי השירה.

לומדים מכאן שיש בשירה משהו מיוחד במינו. אין כל ספק, שהתורה ג"כ משמחת מאד את הלב - "פיקודי ה' ישרים משמחי לב". העוסק בתורה מתמלא בשמחה, בסיפוק, ובאושר פנימי רוחני, אבל בשירה יש יחודיות מיוחדת במינה. כאשר אדם שר שירה, זה מוכרח להיות מתוך שמחה פנימית, מתוך אושר פנימי מיוחד, מתוך נופח מיוחד שמביא את האדם לידי שירה.

לא בכדי אומר המדרש: "מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם, ועד שעמדו ישראל על היס, לא מצינו אדם, שאמר שירה לקדוש ברוך הוא, אלא ישראל... כיון שבאו ישראל לים ונקרע להם, מיד אמרו שירה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'אז ישיר משה ובני ישראל". שירת היס זהו דבר מיוחד במינו.

גדלותו של הגר"א וחכמת המוסיקה

בהקדמה לספר "פאת השולחן", מספר ר' ישראל משקלוב, שכאשר הגאון מוילנא סיים את פרושו על שיר השירים, הוא שמח שמחה גדולה מאד, וכך הוא מתאר את הארוע:

"יוצוה לסגור חדרו, והחלונות סוגרו ביום, והדליקו נרות הרבה. וכאשר סיים פרושו, נשא עיניו למרום בדביקות עצומה, בברכה והודאה לשמו הגדול יתברך שמו, שזיכהו להשגת אור כל התורה בפנימיותה וחוצותיה.

כה אמר: כל החוכמות נצרכים לתורתנו הקדושה וכלולים בה, וידעם כולם לתכליתם. והזכירם: חכמת האלגברה, המשולשים וההנדסה, וחוכמת מוסיקה, ושיבחה הרבה. הוא היה אומר אז, כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הלויים, וסודות תיקוני הזהר, אי אפשר לידע בלעדה - בלי חכמת המוזיקה אי אפשר ללמוד סודות התורה - ועל ידה יכולים בני"א למות, בכלות נפשם בנעימותיה, ויכולים להחיות מתים בסודותיה הגנוזים בתורה. הוא אמר כמה ניגונים וכמה מידות הביא משרע"ה מהר סיני - המקור של הניגונים הוא גם כן מהר סיני - והשאר מורכבים.

וביאר איכות כל החוכמות ואמר שהשיגם לתכליתם - כי הוא חשב שהכל הכרחי להבנת התורה. רק לגבי חכמת הרפואה הוא אמר: ידע חכמת הניתוח, והשייך אליה, אך מעשה הסמים ומלאכתם למעשה, רצה ללמד מרופאי הזמן, וגזר עליו אביו הצדיק שלא ילמדנה, כדי שלא יבטל מתורתו, שיצטרך ללכת להציל נפשות כשידע לגומרה".

תארו לעצמכם, איזה תור היה אצל הגר"א אם הוא היה לומד גם את חכמת הרפואה, ואי-אפשר להתחמק מזה, מפני שזה פיקוח נפש.

"וכן - ידע הגר"א - חכמת הכישוף אשר ידעוה הסנהדרין והתנאים, והזהירו שצריך ללומדה, כמוזכר בש"ס על ר' אליעזר ור' יהושע בנטיעת קישואים ועקירתם, וידעה. רק היה חסר לו מעשה העשבים וכל גמר מעשיהם, מפני שהם ביד גויים הכופרים, לא היה יכול ללמוד גמר מעשיהם מרוב מפנקותיה. ועל חכמת הפילוסופיה אמר, שלמדה לתכליתה ולא הוציא ממנה רק שני דברים טובים... והשאר צריך להשליכה החוצה. אח"כ אמר, כי ב"ה כל התורה כולה שניתנה בסיני ידעה לתכליתה, וכל הנביאים וכתובים, והמשניות, והתורה שבע"פ האיך גנוזים בה, ולא נשאר לו שום ספק באיזה הלכה וסוגיה בכל התורה וכו'".

את כל הדברים הללו הבאנו, כמובן, בגלל דברי הגר"א על חכמת המוסיקה.

מספרים שהאר"י הקדוש אמר על ר' ישראל נגיארה, שחיבר את השיר "י-ה ריבון עלם", ועוד הרבה שירים, שכשהוא היה יושב בשבת ושר, היו כיתות של מלאכים באות לשמוע את השירים שלו. זה היה דבר כ"כ מרומם, שהיו מלאכי עליון באים לשמוע.

דברי זהר בגדלות השירה

לדברי הגר"א במעלתה של חכמת המוסיקה, יש מקור בזהר 7, הדן באריכות גדולה במעלתה של השירה:

"יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עימיי" (תהילים מב, ט). הקב"ה ברא מלאכים הממונים בחסדו ביום, וברא מלאכים הממונים לומר שירה בלילה [- מלאכים מיוחדים שענינם לשיר]. ותנא: אלו

האומרים שירה בלילה, אלו השרים על כל בעלי השיר, וכשפותחים החיים שירה, מוסיפים העליונים כח, לדעת ולהשיג מה שלא השיגו. שמים וארץ מוסיפים כח בהאי שירה.

אמר ר' נחמיה: אשרי הזוכה לדעת באותם שירים, דתניא: הזוכה באותו השיר ידע בעניני התורה והחוכמה, ויאזין ויחקור ויוסיף כח וגבורה במה שהיה ובמה שעתיד להיות. ובה זכה שלמה לדעת [- כלומר, חוכמתו של שלמה היתה מבוססת על כך שהוא ידע את השירים]. תני ר' שמעון: דוד ע"ה ידע בזה, ותיקן שירים ותשבחות הרבה, ורמז בהם העתידות לבא, והוסיף כח וגבורה ברוח הקודש. ידע בעניני התורה והחכמה ואיזן וחקר והוסיף כח וגבורה בלשון הקודש. ושלמה זכה יותר באותו השיר, וידע החכמה, ואיזן וחקר ותיקן משלים הרבה, ועשה ספר באותו השיר ממש, והינו דכתיב "עשיתי לי שרים ושרות" (קהלת ב, ח). כלומר, קניתי לי לדעת שיר מאותם השירים עליונים [- כלומר שיר של אותם השירים של מעלה, שיר שכולל כל עניני התורה והחוכמה, בכח וגבורה, במה שהיה ובמה שעתיד להיות - והיינו דכתיב "שיר השירים". אח"כ ממשיך הזהר לבאר, שזה היה גם ענינם של הלויים].

יש בענינה של השירה מעלה מיוחדת במינה. כמובן, השירה המדוברת כאן, זו השירה המקורית, אבל באופן כללי אנחנו מבינים, שיש עוד תחום מיוחד, של התרוממות רוח שבאה ע"י השירה. כפי שראינו ברש"י במסכת ערכין, השירה היא ביטוי של שמחה. כלומר, כדי להגיע לידי שירה צריך להיות במצב מיוחד במינו, שאדם מגיע להתרוממות נפש, לגובה רוחני מיוחד, ואז מתוך ראייה עליונה פנימית הוא בא לידי שירה, וכשהוא בא לידי שירה הוא מתעלה עוד יותר, ואז הוא משיג השגות עוד יותר גבוהות, ועוד יותר עליונות, והוא יכול להגיע לכל הסודות היותר גדולים והיותר עמוקים שיכולים להיות.

חלק ד: סיפורים / משלים

סיפור א:

שבת קודש בצל כנפי יחסיין

בקראי את דבריך נזכרתי בסיפור מרטיט ש'התהלך' בין החסידים לפני שנים מספר. היה זה כשמסיבה בריאותית לא ערך רבינו שליט"א את השולחן הטהור בליש"ק בקהל עם, אלא בביתו, המשב"ק הרה"ח ר' ישראל זילברשלג שיחי' סיפר אז בפני רבינו שליט"א, כי פ עם בעריו"כ כשהרה"ק ר' שלום שכנא מפרוהבישט זי"ע עמד להתפלל תפילת מנחה - ראה שאינו יכול להתפלל כדבעי לפי מדריגתו הרמה, ואחר שנסיונותיו כשלו - התפלל תפילה 'פשוטה', עם פירוש המילות בלבד. אח"כ פגשו הרה"ק ר' נחום מטשרנוביל זי"ע ואמר לו כי בתפילתו הפשוטה 'העלה' תפילות רבות שמאות שנים לא היתה להן עליה. והפטיר רי"ז שיחי': עתה, כשרבינו שליט"א יושב לבד בליש"ק - הוא 'מעלה' ומתקן את אלו שיושבים לבד בלילי שב"ק ולא באים לביהמ"ד לשירות ותשבחות... הגיחה ל כך רבינו שליט"א: אלו שישנים בליש"ק, או שיושבים בבית ומשוחחים... מה

"מעלת השירה"

יכולני לעשות אתם. והיתה אז ההבנה הרווחת באמירה זו, כי כאשר חסיד אינו מקיים דבר בסיסי ויסודי בהדרכות רבו, הוא מונע ב עצם את הסיוע והעזרה, עם כל רצונו הטוב של הצדיק (וע"ד שאמחז"ל במגילה יא. עה"פ " בעצלתיים ימך המי המקרה", עיי"ש) וד"ל

סיפור ב:

"שמעתי בשם הבעש"ט זללה"ה, פעם אחד שמע לאדם ר שע שנגן בכנור, והבין כל העבירות ש עשה מיום היוולדו. ואם בכנור פ ורש עוונותיו - כ"ש כשמנגן בפה - מהניגון שהוא מזמר יכול המשכיל מזכי הראות לדעת מה שפעל ועשה מכל עוונותיו, כיון שמכניס כל מאמצי כוחו בניגון שמוציא מפיו", (ועיי"ש שפירש הכתוב "שוש תשיש בה" : "השוש בעצמה לית לה מגרמא כלום", והכל תלוי בכוונה ובמטרה).

סיפור ג:**"נחש נחש, אל תמנע ממני לומר שירה לפני ה' יתברך!"**

מעשה שהיה בליל שבת קודש פרשת "לך לך" שנת ה'תשכ"ט, שהשכים מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף זצ"ל ויצא מביתו שבשכונת "תל ארזה" בירושלים לכיוון שכונת "נחלאות", כדי להשתתף בשירת הבקשות שהתקיימה מידי ליל שבת בבית הכנסת "אוהבי ציון".

והנה לפתע הגיח נחש שהזדקף מולו ולא זו. הרים מרן את קולו ואמר: "נחש נחש, אל נא תמנע ממני לומר שירה לפני ה' יתברך!" ומיד המשיך מרן ופסע ישר בדרכו, או אז התכופף לו הנחש והסתלק כלעומת שבא, ויהי לפלא... (מפי החזן ר' חיים כהן)

סיפור ד:

מספרים שהאר"י הקדוש אמר על ר' ישראל נגיארה, שחיבר את השיר "י-ה ריבון עלם", ועוד הרבה שירים, שכשהוא היה יושב בשבת ושר, היו כיתות של מלאכים באות לשמוע את השירים שלו. זה היה דבר כ"כ מרומם, שהיו מלאכי עליון באים לשמוע.
